

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XXII, 21

SECTIO D

1967

Katedra i Zakład Botaniki Farmaceutycznej, Wydział Farmaceutyczny.
Akademia Medyczna w Lublinie
Kierownik: doc. dr Tadeusz Szynal

Tadeusz SZYNAL

Rośliny lecznicze w zbiorowiskach kserotermicznych z miłkiem wiosennym (*Adonis vernalis* L.) na Wyżynie Lubelskiej

Plantes médicinales dans les agglomérations xéothermiques avec l'adonide de printemps (*Adonis vernalis* L.) sur le Plateau de Lublin

Spośród wielu zbiorowisk roślinnych naszej flory rodzimej na specjalną uwagę zasługują zespoły stepów i muraw suchych. Nie należą one bynajmniej w Polsce do rzadkości, zwłaszcza gdy chodzi o region lubelski. W regionie tym obecność wapiennego lub lessowego podłoża nie tylko uformowała odrębną jednostkę geomorfologiczną, Wyżynę Lubelską, lecz również te czynniki środowiskowe stworzyły korzystne warunki ekologiczne w rozsiedleniu roślin odpornych na suszę. Obecnie, roślinność kserotermiczna na Wyżynie Lubelskiej zajmuje przeważnie odsonięte wyniesienia kredowe, a także dobrze naświetlone lessowe jary, parowy, wąwozy oraz strome krawędzie wyżynne i tarasy nadrzeczne. Obok zbiorowisk pierwotnych, zajmujących po dziś dzień już tylko mało dostępne dla gospodarki rolnej tereny, na Wyżynie Lubelskiej znajdują się również i takie, które mają wyraźny charakter wtórny. Niewątpliwie zbiorowiska te rozsiedliły się w miejscach gdzie dawniej rosły lasy dębowe, dębowo-sosnowe lub też ciepłolubne zarośla i na niektórych już zaniedbanych i mało przydatnych pod uprawę rolną skupiają się również dość liczne gatunki roślin stepowych. Wczesne ich zakwitanie i owocowanie, jak też i nieznaczne zabiegi gospodarcze na tych powierzchniach, np. koszenie lub wypasanie, zabezpieczają stosunkowo dobry ich rozwój i ciągłość biologiczną. Zarówno jedno, jak i drugie, wskutek panujących na Wyżynie Lubelskiej warunków ekologicznych, a zwłaszcza dzięki okresom suszy, ciepłego wapiennego podłoża i wynikających stąd kontrastów termicznych, mają wiele cech wspólnych pod względem układu i składu florystycznego. Z tych przyczyn zbiorowiska te kryją w sobie szereg rzadkich dla naszej flory gatunków stepowych, wśród których znajdujemy też cenne rośliny farmakopealne. Lecz mimo wszystko są one stale zagrożane przez człowieka bądź dalszym zaorywaniem lub też zalesianiem najczęściej sosnowym, bądź też są wyniszczane z gatunków najbardziej cenionych w przemyśle farmaceutycznym.

Płaty stepowe na Wyżynie Lubelskiej z uwagi na ich osobliwości florystyczne od bardzo już dawna przyciągały badaczy (Karo — 1883, Hempel — 1885,

Siemionow — 1888, Steinbok — 1910, Wóycicki — 1914, 1917 i inni). Należy z dużym uznaniem podkreślić fakt, że lata ostatnie przynoszą wiele cennych prac naukowo badawczych (Koporska—1929, Sławiński—1949, 1952, Fijałkowski—1954, 1956, 1958, 1959, 1960, 1957, Fijałkowski, Izdebski—1959, Izdebski, Fijałkowski—1957, Izdebski—1958, 1959, Krotoska, Piotrowski, Skuratowicz—1957), które obejmują opracowania płatów stepowych pod względem florystycznym, jak również pod względem fitosocjologicznym. W tych pracach zaistniała również konieczność zwrócenia uwagi na bezwzględną ochronę przynajmniej niektórych płatów, na których bardzo rzadkie gatunki dla flory polskiej znajdują miejsce swojego naturalnego występowania.

Z powyższych względów zaistniała również wielka potrzeba dokonania rejestru roślin leczniczych i tym samym zwrócenia uwagi na ich bezcelową eksploatację, a zarazem zmuszenia człowieka do poszukiwania innych sposobów w pozyskiwaniu surowca. Mam tu na myśli przede wszystkim płaty z najcenniejszą rośliną — *Adonis vernalis* L. zdobiącą i utożsamiającą najbardziej naturalne zbiorowiska kserotermiczne. Należałoby zatem na Lubelszczyźnie podjąć szeroko zakrojoną ochronę, zmierzającą do zabezpieczenia możliwie wszystkich płatów stepowych z miłkiem wiosennym.

Jak dotychczas na Wyżynie Lubelskiej spośród niewielu już płatów reprezentujących dobrze roślinność stepową zaledwie kilka podlega prawnej ochronie przyrody: Łabunie k. Zamościa, Czumów k. Hrubieszowa, Świdniki k. Grabowca i Stawska Góra k. Chełma. Z uwagi na występowanie miłka wiosennego są to znikome chronione powierzchnie. Według Fijałkowskiego (1961) między Wisłą a Bugiem jest jeszcze większa ich liczba. Wobec tego autor proponuje objąć dalszą ochroną następujące płaty z roślinnością kserotermiczną: w miejscowości Bogdanówka Stara oddalona o 1 km od wsi Maziarnia k. Wojsławic, rozciągające się zbocza pomiędzy wsią Dobrze a Podgórzem oraz tereny nachylające się ku stromym brzegom nad Wisłą pomiędzy Okalem a Mięćmierzem w okolicach Kazimierza Dolnego, następnie zbocza doliny Bystrzycy w miejscowości Rudnik k. Lublina, połaną w sąsiedztwie odrastającego lasu dębowego w miejscowości Wolwinów k. Chełma, widne zarośla na płytkiej rędzinie kredowej w okolicy Broczówki k. Pliszczyna, lessowe zbocza doliny Wieprza w Wirkowicach k. Izbicy oraz podnóża kredowe na brzegu lasu bukowego w sąsiedztwie Dierążni Kościelnej k. Tarnawatki.

Zakwalifikowane płaty stepowe wraz z chronionymi nie wyczerpują jeszcze listy ciekawych i godnych uwagi fragmentów. Na Lubelszczyźnie w wyniku wieloletnich już badań przez różnych autorów wykryto łącznie 36 większych i mniejszych powierzchni, na których miłek wiosenny znajduje swe naturalne siedliska. Najliczniejsze, bo aż 29 należy przypisać Fijałkowskiemu. Temu też zagadnieniu autor poświęca specjalną rozprawę (1961), w której oprócz rejestru stanowisk i analizy fitosocjologiczno-ekologicznej, na specjalnej mapce nakreśla rozmieszczenie powierzchni glebowych odpowiadających uprawom miłka wiosennego.

Z jego pracy również wynika przejrzysty obraz częstotliwości liczbowej tego gatunku w poszczególnych płatach kserotermicznych i tym samym różna gradacja wyniszczeń, niekiedy wyrażająca egzystencję tylko pojedynczych egzemplarzy.

Z uwagi na niepokojący już stan najcenniejszych gatunków stepowych należałoby do końca wyliczyć pozostałe fragmenty, a następnie z punktu widzenia ochrony wszystkie razem poddać pod jak największą rozwagę. Jako następne na plan pierwszy wysuwają się dobrze zachowane płaty stepowe w okolicach Kątów k. Zamościa, na których miłek wiosenny występuje dość licznie na płaskim wzgórzu kredowym, po brzegach i we wnętrzu dąbrów świetlistych oraz na glebach ciężkich rędziny w sąsiedztwie dawnego folwarku Wieprzec Główny. Dalej należałoby wymienić bogate siedlisko w Kumowie Majorackim k. Chełma, gdzie miłek wiosenny w dużych ilościach rośnie na zboczowych terenach kredowych wśród zarośli kserotermicznych oraz bogate stanowisko równinne po wyciętym lesie dębowym w Putnowicach Dolnych pod Białopolem, obecnie zagrożone zaorywaniem.

Do mniej licznych w występowanie miłka wiosennego należy dalej zaliczyć szczyt niewielkiego wyniesienia otoczonego polami — Dziewczą Górę pod Klemensowem, Kolonię Dąbrowa pod Łabuniami, porzucone kamieniołomy marglowe w Chomęciskach k. Zamościa, następnie lessowe zbocza doliny Wieprza w Ciechankach k. Puchaczowa, przydroża polne obok Wólki Leszczańskiej k. Chełma, oraz próchniczne rędziny kredowe w Teresinie k. Białopola, a także Kolonię Żółtańce k. Chełma, spośród których te ostatnie skazane są dzisiaj na zagładę ze względu na stosunkowo lepszą przydatność tych gleb pod uprawę.

Sporadyczne występowanie miłka wiosennego można zauważyć w następujących stanowiskach z roślinnością kserotermiczną: polana śródleśna w Janowie k. Chełma, brzegi lasu w Barchaczu k. Łabuń, Czechówka k. Grabowca, zbocza doliny Sanny w Opoce Dużej k. Annapola, wierzchowina nad zboczem kredowym po prawej stronie rzeczki Bystra w Wierzchoniowie k. Kazimierza oraz słoneczne zbocza kredowe w Majdanie Górnym i w Dobużku koło Łaszczowa nad rzeką Huczwą. Wszystkie one zajmują przeważnie siedliska z próchniczną rędziną na płytszym lub głębszym podłożu kredowym.

Reasumując, można już z dużym prawdopodobieństwem powiedzieć, że jest to lista stanowisk zamknięta. Należy przy tym stwierdzić, że region lubelski w skali ogólnokrajowej po Wyżynie Małopolskiej jest najbogatszy w płaty kserotermiczne, na których miłek wiosenny w większości przypadków posiada jak najbardziej naturalne i pierwotne siedliska. Aczkolwiek roślina ta podlega ścisłej ochronie przyrody objętej

ustawą z roku 1946, to mimo wszystko na nie tak dawno jeszcze rejestrowanych powierzchniach stwierdza się całkowitą jego zagładę. Należy do nich Góra Trzech Krzyży k. Kazimierza (Sławiński — 1952), okolice Biłgoraja (Koporska — 1928), Uhanie k. Hrubieszowa, okolice Nowogrodu i Witaniowa, Niedzieliska koło Szczepieszyna (Fijałkowski — 1961) oraz inne dawniejsze jak np. Rury k. Lublina (Karo — 1883), okolice Puław (Siemienow — 1888).

Tworzenie zatem możliwie najliczniejszych rezerwatów na powierzchniach, na których miłek wiosenny jest liczniej jeszcze reprezentowany, w miejscach z występowaniem znikomym, a nawet w miejscach zupełnie zniszczonych, mogłoby przywrócić należne mu miejsce we wszystkich zbiorowiskach kserotermicznych. Pozwoli to również na jego przenikanie i rozprzestrzenianie się poza granice chronione. Za poparciem powyższej koncepcji przemawiają dzisiaj niektóre płaty chronione, na których miłek wiosenny rozwinął się dobrze i zatacza coraz to szersze kręgi poza ich granicami, jak np. w wspomnianym już rezerwacie na Stawskiej Górze pod Chełmem (Fijałkowski — 1961).

Wychodząc więc z najbardziej podstawowych założeń warunkujących nade wszystko ukrzepnięcie wszystkich naturalnych pozostałości o charakterze stepowym, należałoby skoncentrować dalszą uwagę na jak najdalej idącą produkcję.

Region lubelski posiada najbardziej odpowiadające ku temu warunki glebowe, klimatyczne i środowiskowe, oraz największe powierzchnie, na których uprawa rolna roślin zbożowych i okopowych jest zaniechana lub w dużym stopniu zawodzi. Zgodnie z opracowaną przez Fijałkowskiego (1961) mapką najodpowiedniejsze gleby pod uprawę miłka wiosennego koncentrują się głównie wokół dwu sąsiadujących ze sobą ośrodków miejskich — Zamość i Chełm, a także wokół Kazimierza nad Wisłą, tam bowiem istnieją najliczniejsze jeszcze płaty stepowe z tą cenną rośliną. Nieodzownym zatem warunkiem w tym przedsięwzięciu byłoby w najbliższej przyszłości utworzenie specjalnego terenowego ośrodka o charakterze naukowo-badawczym, którego zadaniem miałyby być nie tylko dokonywanie spostrzeżeń i badań na materiale doświadczalnym, lecz również prowadzenie produkcji. Jego zadaniem byłaby także ścisła kontrola i opieka nad wszystkimi naturalnymi pozostałościami kserotermicznymi z miłkiem wiosennym oraz innymi rzadkimi roślinami, zagrożonymi gospodarką człowieka. Poza tym ważną czynnością takiego ośrodka byłaby na szeroką skalę prowadzona praca propagandowa wśród tamtejszej ludności wiejskiej i wzbudzanie zainteresowania w produkcji, zwłaszcza wśród tych gospodarzy, u których pozostawione ugorem pola lub nieużytki nie przynoszą prawie żadnych korzyści. Wielkie znaczenie miłka

wiosennego w lecznictwie oraz wprost nieograniczone możliwości zaspokajania rynku wewnętrznego, nie mówiąc już o zapotrzebowaniu na ten cenny surowiec poza granicami naszego kraju, dałoby możliwość poprawienia warunków bytowych wielu ludzi, zaś dla przemysłu zielarskiego i skarbu państwa bezcenne korzyści.

Na skutek stale wzrastającego zapotrzebowania surowca z różnorodnych gatunków ważną jest rzeczą, by w obecnej już chwili sporządzić rejestr wszystkich roślin leczniczych i farmakopealnych we wszystkich zbiorowiskach kserotermicznych z miłkiem wiosennym. Ma to na celu zapoznanie zbieraczy nie tylko z faktycznym i zarazem katastrofalnym już stanem miłka wiosennego, lecz również poprzez wykazanie całej grupy towarzyszących mu roślin leczniczych przy uwzględnieniu specjalnych uwag i wskazań zabezpieczenia równowagi biologicznej w poszczególnych biocenozach. Będzie to też miało decydujące znaczenie w zabezpieczeniu niektórych płatów, zwłaszcza w miejscach pochyłych przed niebezpiecznymi skutkami erozji, a nade wszystko zmierzać będzie do utrzymania pierwotności i tym samym zachowania na przyszłość naturalnych form krajobrazowych decydujących o indywidualnych cechach Wyżyny Lubelskiej.

Zestawienie roślin leczniczych i farmakopealnych podaję zgodnie z pracami Motyka i Panycz (1936), Zielińska (1957), Miłkowska (1959), Nowiński (1959) i Farmakopea Polska III (1954) oraz ochronę w oparciu o Szwejkowskiego (1956). Układ systematyczny i nomenklaturę ustalam zgodnie z kluczem „Rośliny Polskie” Szafer, Kulczyński, Pawłowski (1967). Aby uniknąć masowego zbierania niektórych, nawet pospolitych, gatunków mogących mieć większe znaczenie w ochronie łatwo ulegającemu erozji podłożu kredowemu będę się starał podkreślić jak najdalej idący umiar w ich pobieraniu z dzikiego stanu.

ROZMIESZCZENIE GATUNKÓW ROŚLIN

Ophioglossaceae

Botrychium lunaria L. (podejrzon księżycowy). Rośnie bardzo nielicznie w zbiorowiskach stepowych, lecz zwykle z miłkiem wiosennym: kamieniołomy wśród pól uprawnych w Chomęciskach, wzgórze kredowe w Kątach i widne zarośla na płytkiej, erodowanej rędzinie kredowej w Broczówce koło Zamościa, a także słoneczne zbocza Białej Góry w Majdanie Górnym i tereny zboczowe nad rzeczką Huczwą w Dobużku koło Tomaszowa Lubelskiego. Poza tym pojawia się też rzadko na Stawskiej Górze k. Chełma i w miejscowości Dobre k. Kazimierza, wszędzie na rędzinach kredowych. Zbieranie surowca (ziele) jest niedozwolone. Na Lubelszczyźnie powinien być chroniony.

Equisetaceae

Equisetum arvense L. (skrzyp polny). Pospolity na ugorach i polach, zwłaszcza podmokłych, na wapiennych i suchych glebach bez poziomu wodnego nie rośnie. Wyjątkowo występuje na płacie z młkiem wiosennym w Rudniku k. Lubliną u podnóży wyniesień.

Pinaceae

Pinus silvestris L. (sosna zwyczajna). W postaci drzewiastej wprowadzonej na niewłaściwe siedlisko i przerzedzonej rośnie wyjątkowo licznie na płacie stepowym w Łabuniach i pojedynczo w rzadkim lesie dębowym i na polanie śródleśnej w Kątach k. Zamościa oraz u podnóży wyniesień kredowych w Dzierążni Kościelnej obok Tarnawatki. O wiele liczniej natomiast występuje w postaci krzewiastej, bardzo licznie: Majdan Górny k. Tomaszowa, Świdniki k. Grabowca, Putnowice Dolne obok Białopola, następnie w Wołwinowie k. Chełma, Dzierążni Kościelnej k. Tarnawatki i w Mięcmierzu k. Kazimierza. W małych ilościach: Kol. Żółtańce k. Chełma, Kąty k. Zamościa i w miejscowości Dobre k. Kazimierza. Zbieranie surowca (młode pączki i liście) dozwolone jedynie z licznym występowaniem.

Cupressaceae

Juniperus communis L. (jałowiec pospolity). Występuje niemal we wszystkich zbiorowiskach z młkiem wiosennym. Najliczniej w Kol. Żółtańce k. Chełma i w miejscowości Mięcmierz i Okale k. Kazimierza. Mniej licznie w Kątach k. Zamościa, na Stawskiej Górze i w Kumowie Majorackim k. Chełma, a także w rzadkich zaroślach w Putnowicach Dolnych k. Białopola i u podnóży kredowych w Dzierążni Kościelnej k. Tarnawatki. Na innych jest sporadyczny. Zbieranie surowca (szyszko-jagody) jest dozwolone w miernych ilościach.

Fagaceae

Fagus sylvatica L. (buk zwyczajny). Rośnie tylko wyjątkowo na płacie stepowym w postaci krzewu w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa. Zbieranie surowca (owoce) jest nierealne.

Quercus robur L. (dąb szypułkowy). W postaci krzewiastej rośnie nielicznie w Kol. Rudka k. Chełma, po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa i na polanie śródleśnej w Łabuniach oraz w Świdnikach k. Grabowca, zaś w postaci drzewiastej i krzewiastej dość licznie na płatach w brzeżnych partiach dąbrów świetlistych w Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca (kora) jest dozwolone w przypadkach wyřębu lub trzebieży planowej.

Euphorbiaceae

Euphorbia cyparissias L. (wilczomlec sosnka). Należy wyjątkowo do roślin o dość licznym występowaniu i nie pomija żadnego zbiorowiska z młkiem wiosennym. Zbieranie surowca (ziele) dozwolone jest w miernych ilościach.

Berberidaceae

Berberis vulgaris L. (berberys zwyczajny). Nieco liczniej reprezentuje zbiorowiska stepowe z młkiem wiosennym w miejscowości Dobre, Okale i Mięcmierz

k. Kazimierza. Na innych: tereny zboczowe rzeki Bystrzycy w Rudniku k. Lublina oraz dolina Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy, a także w lesie dębowym w Kątach k. Zamościa jest sporadyczny. Zbieranie surowca (kora, owoce) jest dozwolone w miernych ilościach.

Ranunculaceae

Consolida regalis S. F. Gray. (ostróżeczka polna). Zawleczona z pól uprawnych rośnie tylko na wzgórzu kredowym w Kątach koło Zamościa.

Clematis recta L. (powojnik prosty). Notowany w nikłych ilościach: w miejscowości Dobrze, Mięćmierz i Okale k. Kazimierza, w Świdnikach k. Grabowca, w Skierbieszowie i Kątach koło Zamościa, w Kol. Rudka koło Chełma oraz w Tarnogórze k. Izbicy. Wszędzie na wapieniach kredowych wśród suchych i widnych zarośli. Zbieranie surowca (ziele) jest zabronione. Na Lubelszczyźnie powinien być chroniony.

Anemone nemorosa L. (zawilec gajowy). Pospolity w lasach liściastych, do płatów z miłkiem wiosennym przenika tylko wyjątkowo. Notowany jest w rzadkim lesie sosnowym w Łabuniach i w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca w zbiorowiskach stepowych (ziele) mija się z celem.

Hepatica nobilis Garsault. (przylaszczka pospolita). Wyjątkowo tylko przenika na płaty osłonięte drzewami i krzewami, w Łabuniach i Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca (ziele) mija się z celem.

Guttiferae

Hypericum perforatum L. (dziurawiec zwyczajny). Spotykany jest na wszystkich płatach stepowych z miłkiem wiosennym lecz w bardzo małych ilościach. Zbyt silnie alkalicznego podłoża unika, odpowiadają mu bardziej gleby lessowe. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Crassulaceae

Sedum acre L. (rozchodnik ostry). Wyjątkowo tylko rośnie w bardzo małych ilościach na polanach śródleśnych w Wolwinowie koło Chełma i w Łabuniach k. Zamościa oraz na rędzinie kredowej w Świdnikach k. Grabowca. Z płatów lessowych podawany jest tylko ze zboczowych terenów nad rzeką Bystrzycą w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (ziele) mija się z celem.

Rosaceae

Filipendula hexapetala Gillib. (wiązówka bulwkowata). Wybiera wyraźnie płaty na glebach lessowych: Świdniki k. Grabowca, tereny zboczowe doliny Wieprza w Ciechankach k. Puchaczowa i w Tarnogórze k. Izbicy, następnie zbocza doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina i Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa i na nich występuje dość licznie. Na innych, bogatszych w wapń: w Skierbieszowie, Łabuniach, Chomęciskach i Kątach k. Zamościa, w miejscowościach Okale, Dobrze i Mięćmierz k. Kazimierza, w Dzierżni Kościelnej k. Tarnawatki, w Białopolu k. Wojsławic i w Dobużku k. Tomaszowa Lubelskiego pojawia się rzadziej. Płaty zbyt suche z odsłaniającą się kredą omija zupełnie. Zbieranie surowca (korzenie) w małych ilościach tylko w zbiorowiskach na lessie.

Rosa canina L. (róża dzika). W zbiorowiskach z miłkiem wiosennym dość licznie porasta strome zbocza u ujścia rzeczki Chodelki do Wisły przy wiosce Dobre obok Kazimierza. Rzadziej — słoneczne zbocza Białej Góry w Majdanie Górnym k. Tomaszowa Lubelskiego, Stawską Górę k. Chełma, wzgórze kredowe w Kątach k. Zamościa i zbocza doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (owoce) jest dozwolone w małych ilościach.

Fragaria vesca L. (poziomka pospolita). Pojawia się niemal we wszystkich zbiorowiskach kserotermicznych z miłkiem wiosennym lecz w bardzo nikłych ilościach. Nieco liczniej — na glebach lessowych z przewagą gatunków leśnych. Zbieranie surowca (ziele, owoce) dozwolone jest w małych ilościach.

Potentilla erecta (L.) Hampe. (pięciornik kurze ziele). Jest przypadkowy w zbiorowiskach kserotermicznych, gdyż wymaga szczególnie gleby wilgotnej. Rośnie tylko na płacie z miłkiem wiosennym u podnóży terenów zboczowych w Rudniku k. Lublina.

Geum urbanum L. (kuklik pospolity). Na Wyżynie Lubelskiej częsty w wilgotnych zaroślach wąwozów lessowych. W zbiorowiskach z miłkiem wiosennym odnotowany został tylko w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa. Zbieranie surowca (korzenie) mija się z celem.

Agrimonia eupatoria L. (rzepik pospolity). Niemal we wszystkich zbiorowiskach z miłkiem wiosennym rośnie w bardzo nikłych ilościach. Zbieranie surowca (ziele) dozwolone tylko na lessach w miernych ilościach, gdzie pokrywa roślinna jest zawsze bujniejsza.

Crataegus monogyna L. (głóg jednoszyjkowy). Nieco liczniej pojawia się w rzadkim młodniku sosnowym i rzadziej na polanie śródleśnej w Łabuniach i w rzadkim lesie dębowym w Kątach koło Zamościa, a także na polanie śródleśnej w Wolwinowie koło Chełma. Zbieranie surowca (liście, owoce) jest niewskazane.

Crataegus oxyacantha L. (głóg dwuszyjkowy). Odnotowany został na jednym tylko płacie stepowym z miłkiem wiosennym w miejscowości Rudka k. Chełma. Zbieranie surowca (liście i owoce) mija się z celem.

Pirus communis L. (grusza pospolita). Na Wyżynie Lubelskiej częsta na miedzach, przy drogach i w lasach liściastych lecz w obrębie płatów z miłkiem wiosennym jest wyjątkowa. Rośnie tylko w brzeźnych partiach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa k. Zamościa i na Stawskiej Górze k. Chełma. Zbieranie surowca (owoce) w miernych ilościach.

Malus silvestris (L.) Mill. (jabłoń dzika). Pojawia się rzadko w zbiorowiskach kserotermicznych. Notowana jest w młodniku sosnowym i polanie śródleśnej w Łabuniach, po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa i na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa, następnie w okolicach Chełma w miejscowości Rudka. Zbieranie surowca (owoce) w małych ilościach.

Prunus spinosa L. (śliwa tarnina). Najliczniej z miłkiem wiosennym rośnie w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach i mniej licznie po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa koło Zamościa oraz na płatach w Kol. Rudka koło Chełma. Na innych: słoneczne zbocza Białej Góry w Majdanie Górnym k. Tomaszowa, polana śródleśna w Łabuniach i widne zarośla w Skierbieszowie k. Zamościa, Świdniki k. Grabowca, Stawska Góra k. Chełma, Putnowice Dolne k. Białopola, Dobre k. Kazimierza i na terenach zboczowych Bystrzycy k. Lublina pojawia się rzadko. Zbieranie surowca (kwiaty) dozwolone jest w każdej ilości.

Cerasus avium (L.) Moench. (czereśnia). W zbiorowiskach stepowych z miłkiem wiosennym rośnie jedynie w postaci krzewu w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa. Z uwagi na rzadkość, zbieranie surowca (owoce, szypułki) jest niewskazane.

Papilionaceae

Genista tinctoria L. (janowiec barwierski). Niekiedy dość licznie rośnie w zbiorowiskach kserotermicznych na lessach, lecz z miłkiem wiosennym odnotowany został jedynie na zboczowych terenach doliny Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy i doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (ziele) jest niedozwolone.

Ononis spinosa L. (wilżyca ciernista). Przeważnie rośnie na płacie z miłkiem wiosennym w miejscowości Okale k. Kazimierza.

Melilotus officinalis (L.) Lam em. Thuill. (nostrzyk żółty). W zbiorowiskach kserotermicznych z miłkiem wiosennym pojawia się rzadko. Notowany jest tylko w młodniku sosnowym w Łabuniach i na kamieniołomach wśród pól uprawnych w Chomęciskach k. Zamościa oraz w Okalu pod Kazimierzem. Zbieranie surowca (ziele) z uwagi na nikłe występowanie jest niecelowe.

Trifolium arvense L. (koniczyna polna). Jest częsta na lessach, jednakże gleby zbyt suche i silnie wapienne są przez nią omijane. Rośnie jedynie na płacie stepowym w Rudniku k. Lublina.

Trifolium pratense L. (koniczyna łąkowa). W zbiorowiskach kserotermicznych jest rośliną rzadką. Na płatach z miłkiem wiosennym sporadycznie pojawia się tylko na Stawskiej Górze k. Chełma, na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa, oraz na terenach zboczowych doliny Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa. Zbieranie surowca (liście) jest niewskazane.

Anthyllis vulneraria L. (przełot pospolity). Na wskroś kserofilny i umiarkowanie wapniolubny rośnie dość często z miłkiem wiosennym, lecz w miernych ilościach: Wolwinów, Kol. Żółtańce i Kumów Majoracki k. Chełma, Chomęciska, Łabunie i Skierbieszów koło Zamościa, Białopole k. Wojsławic, Świdniki k. Grabowca, Ciechanki k. Puchaczowa, Tarnogóra k. Izbicy, Okale k. Kazimierza, Rudnik k. Lublina i nieco liczniej na Stawskiej Górze koło Chełma. Zakorzenia się płytko, stąd ważną rolę odgrywa w ochronie wierzchnich warstw gleby. Zbieranie surowca (ziele) w większych tylko skupieniach pokrywy roślinnej.

Astragalus glycyphyllos L. (traganek szerokolistny). Pospolity wszędzie na Wyżynie Lubelskiej w zaroślach wąwozów lessowych, do zbiorowisk stepowych przynika rzadko. Notowany jest tylko w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach i w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa, a także na Stawskiej Górze i w Kol. Rudka k. Chełma. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Coronilla varia L. (cieciorka pstra). Jest pospolita we wszystkich zbiorowiskach z miłkiem wiosennym, lecz rośnie w małych ilościach i wybiera tereny lessowe, na których rozwija się bujniej. Zbieranie surowca (ziele) dozwolone jest w małych ilościach jedynie z terenów lessowych.

Malvaceae

Malva silvestris L. (ślaz dziki). Częsty na Wyżynie Lubelskiej na przydrożach i przychaciach, do zbiorowisk kserotermicznych trafia przypadkowo. Odnotowany został tylko na terenach zboczowych doliny Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa.

Tiliaceae

Tilia cordata Mill. (lipa drobnolistna). W zbiorowiskach z miłkiem wiosennym wyjątkowo rośnie w postaci drzewa w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa. Zbieranie surowca (kwiatostany) jest niewskazane.

Linaceae

Linum catharticum L. (len przeczyszczający). Notowany we wszystkich zbiorowiskach stepowych z miłkiem wiosennym, jest jednak w poszczególnych płatach gatunkiem rzadkim. Na jednym tylko płacie w Kumowie Majorackim k. Chełma rośnie obficie na zboczach kredowych wśród kserotermicznych zarośli. Zbiorowisk na lessie wyraźnie unika. Zbieranie surowca (ziele) jest niedopuszczalne z uwagi na ochronę podłoża i piękna krajobrazowego w czasie jego kwitnienia.

Geraniaceae

Geranium sanguineum L. (bodziszek czerwony). Choć wapniolubny, to jednak rzadko pojawia się w zbiorowiskach stepowych. Wyszukuje miejsca nieco wilgotne i ocienione. Z okolic Zamościa notowany jest w rzadkim lesie dębowym i na wzgórzu kredowym w Kątach, na polanie śródleśnej w Łabuniach i sporadycznie w kamieniołomach wśród pól uprawnych w Chomęciskach. W podobnych warunkach rośnie też na polanie śródleśnej w Wolwinie, w Kol. Rudka k. Chełma i w Teresinie k. Białopola. Niekiedy też pojawia się na glebach lessowych: w Świdnikach k. Grabowca i Tarnogórze k. Izbicy w dolinie Wieprza. Z uwagi na niktę występowanie zbieranie surowca (ziele, korzeń) jest niewskazane.

Rhamnaceae

Rhamnus cathartica L. (szakłak pospolity). Nieco liczniej w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa. Na innych: Łabunie, Kąty k. Zamościa. Kol. Żółtańce i Stawska Góra k. Chełma, Świdniki k. Grabowca, Dobre k. Kazimierza i Rudnik k. Lublina pojawia się bardzo rzadko. Zbieranie surowca (owoce, kora) jest niewskazane.

Frangula alnus Mill. (kruszyna pospolita). Nieco liczniej rośnie na płacie stepowym w brzeźnych partiach lasu dębowego w Kątach k. Zamościa. Na innych: w rzadkim młodniku sosnowym i na polanie śródleśnej k. Zamościa, w Kolonii Rudka i Kol. Dąbrowa k. Chełma, w miejscowości Dobre k. Kazimierza i w Tarnogórze k. Izbicy jest rzadka. Zbieranie surowca (kora i owoce) z uwagi na skromne występowanie jest niewskazane.

Umbelliferae

Sanicula europaea L. (żankiel zwyczajny). Pospolity w lasach liściastych, wyjątkowo tylko pojawia się w zbiorowiskach stepowych. Notowany jest w młodniku sosnowym w Łabuniach i w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Eryngium planum L. (mikołajek płaskolistny). Wapniolubny i sięgający głęboko korzeniami w wilgotne podłoże spotykany jest przeważnie u podnóża terenów zbozowych, stąd nie zawsze rośnie w poszczególnych zbiorowiskach z miłkiem wiosennym na suchym podłożu kredowym. Odnotowany został w młodniku sosnowym i na polanie śródleśnej w Łabuniach, w brzeźnych partiach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa oraz w widnych zaroślach w Skierbieszowie, a także w kamieniołomach wśród pól uprawnych w Chomęciskach k. Zamościa. W podobnych warunkach rośnie też w Świdnikach k. Grabowca i na Stawskiej Górze k. Chełma. Ponadto w warunkach lessowych jest notowany w dolinie rzeczki Huczwy obok Dobużka k. Tomaszowa, rzeki Wieprz w Ciechankach k. Puchaczowa, rzeki Bugu w Czu-

nowie k. Hrubieszowa i rzeki Bystrzycy w Rudniku koło Lublina oraz w miejscowości Dobrze i Okale k. Kazimierza. Z uwagi na system korzeniowy, zabezpieczający glebę przed erozją zbieranie surowca (ziele i korzeń) jest zabronione.

Carum carvi L. (kminek zwyczajny). Pospolity wszędzie na Wyżynie Lubelskiej: na miedzach, w parowach i na łąkach, gleb silnie wapiennych zupełnie unika. Pojawia się sporadycznie tylko na płatach z miłkiem wiosennym w Łabuniach i Kątach k. Zamościa i na zboczowych terenach nad rzeką Bystrzycą w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (owoce) z uprawy.

Pimpinella maior (L.) Huds. (biedrzeniec wielki). Notowany jest z kilku zaledwie stanowisk i z licznie występującym miłkiem wiosennym: wzgórze kredowe i rzadki las dębowy w Kątach koło Zamościa oraz tereny równinne po wyciętym lesie dębowym w Putnowicach Dolnych pod Białopolem. Zbieranie surowca (korzenie) jest bezwzględnie wzbronione.

Pimpinella saxifraga L. (biedrzeniec mniejszy). Rozpowszechniony jest niemal we wszystkich zbiorowiskach kserotermicznych, lecz w małych ilościach z wyjątkiem płatu w Rudniku k. Lublina, gdzie rośnie w nieco większej ilości. Na Wyżynie Lubelskiej jest liczny w zaroślach wąwozów lessowych. Zbieranie surowca (korzenie) na płatach z miłkiem wiosennym jest zabronione.

Peucedanum oreoselinum (L.) Moench. (gorysz pagórkowy). Tylko wyjątkowo z miłkiem wiosennym wśród zarośli na płacie kserotermicznym w Kumowie Majorackim k. Chełma.

Pastinaca sativa L. (pasternak zwyczajny). Odnotowany został jedynie w dwóch zbiorowiskach z miłkiem wiosennym: kamieniołomy wśród pól uprawnych w Chomęciskach k. Zamościa i na Stawskiej Górze k. Chełma.

Daucus carota L. (marchew zwyczajna). Zbiorowisk kserotermicznych wyraźnie unika. Z miłkiem wiosennym notowana jest na wzgórze kredowym i w rzadkim lesie dębowym w Kątach oraz w porzuconych kamieniołomach w Chomęciskach k. Zamościa. Z okolic Chełma: na Stawskiej Górze, w Kol. Żółtańce i Kol. Rudka. Z okolic Kazimierza: w miejscowości Dobrze i Mięćmierz. Bardzo też rzadko rośnie na zboczach doliny Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy, doliny Bugu obok Czumowa, doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina i sporadycznie w brzeżnych partiach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa k. Łabuń. Zbieranie surowca (korzenie) jest niewskazane.

Anthriscus silvestris (L.) Hoffm. (trybula leśna). Odnotowana tylko na jednym płacie stepowym w Kol. Rudka k. Chełma.

Primulaceae

Primula officinalis (L.) Mill. (pierzchnica lekarska). Na płatach z miłkiem wiosennym pojawia się rzadko: jedynie na polanie śródleśnej w Putnowicach Dolnych k. Białopola i w podobnym siedlisku w Wolwinowie oraz po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa k. Chełma, a także w rzadkim lesie dębowym w Kątach i w młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa. Zbieranie surowca (korzenie) jest zabronione.

Lysimachia nummularia L. (tojeść rozestłana). Tylko wyjątkowo na płacie w rzadkim dębowym lesie w Kątach k. Zamościa.

Convolvulaceae

Convolvulus arvensis L. (powój polny). Niewątpliwie jest wapniolubną rośliną, jednakże zbiorowisk kserotermicznych zupełnie unika. Notowany jest tylko ze Stawskiej Góry k. Chełma.

Boraginaceae

Anchusa officinalis L. (farbownik lekarski). Występuje sporadycznie tylko w niektórych płatach stepowych: polana przy lesie dębowym w Wolwinowie k. Chełma, tereny zboczowe rzeczki Chodelki w miejscowości Dobre obok Kazimierza i tereny zboczowe w Świdnikach k. Grabowca. Z uwagi na bardzo niskie występowanie i ochronę zbroczy przed erozją zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Echium vulgare L. (żmijowiec zwyczajny). Na wskroś kserotermiczny pojawia się rzadko na płatach stepowych. Wybiera zaniedbane ugory na pływającej rędzinie kredowej. Pojedynczo rośnie w Chomęciskach wśród kamieniołomów, na wzgórzu kredowym w Kątach i na płaskich terenach rędziny w Skierbieszowie k. Zamościa, na Białej Górze w Majdanie i na zboczowych terenach nad rzeczką Huczwą w okolicach Tomaszowa Lub., na Stawskiej Górze k. Chełma, oraz w miejscowości Dobre k. Kazimierza. Zakorzenia się głęboko i chroni podłoże kredowe przed erozją. Zbieranie surowca (ziele i korzeń) jest zabronione.

Lithospermum officinale L. (nawrot leśny). Odnotowany został jedynie w miejscowości Dobre k. Kazimierza na glebach lessowych.

Cynoglossum officinale L. (ostrzeń pospolity). Rozproszony na Wyżynie Lubelskiej wszędzie na miejscach słonecznych i suchych zwłaszcza na lessach, jednak w zbiorowiskach kserotermicznych nie rośnie. Odnotowany został na jednym płacie z młkiem wiosennym nad rzeką Bystrzycą w Rudniku k. Lublina.

Scrophulariaceae

Linaria vulgaris (L.) Mill. (lnica pospolita). Silnie wapiennego podłoża wyraźnie unika. Stąd częściej rośnie w warunkach lessowych na płatach kserotermicznych nad rzeką Huczwą, w Ciechankach k. Puchaczowa, nad rzeką Wieprzem w Tarnogórze k. Izbicy, rzeką Bugiem w Czumowie k. Hrubieszowa i nad rzeką Bystrzycą w Rudniku k. Lublina. Sporadycznie natomiast na płatach rędziny: Kol. Zółtańce k. Chełma, Kąty k. Zamościa, Białopole k. Wojśławic i Świdniki k. Grabowca. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Euphrasia stricta Host. (światlik wyprężony). Pojawia się tylko w nielicznych płatach w bardzo niskich ilościach: na glebach lessowych w dolinie Wieprza w Ciechankach k. Puchaczowa i w Tarnogórze k. Izbicy, a także w dolinie Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Na glebach rędziny: w Świdnikach k. Grabowca, w rzadkim lesie dębowym i na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa oraz w Kol. Zółtańce k. Chełma. Zbieranie surowca (ziele) w zbiorowiskach z młkiem wiosennym jest bezcelowe.

Labiatae

Teucrium chamaedrys L. (ożanka właściwa). Omija zupełnie płaty na glebach lessowych (Czumów k. Hrubieszowa, Ciechanki k. Puchaczowa, Rudnik k. Lublina, Tarnogóra k. Izbicy). Na pozostałych kredowych jest wyjątkowo liczna. Zakorzeniająca się głęboko chroni podłoże kredowe przed erozją. Z tych względów zbieranie surowca (ziele) winno być ograniczone jedynie do miejsc z najliczniejszym występowaniem.

Glechoma hederacea L. (bluszczyk kurdybanek). Pospolity i liczny w zaroślach wąwozów lessowych, w zbiorowiskach kserotermicznych pojawia się bardzo rzadko. Znotowany został na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa, w Świdnikach

k. Grabowca i na zboczowych terenach nad rzeką Bystrzycą w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (ziele) mija się z celem.

Prunella vulgaris L. (głowienka pospolita). Do zbiorowisk kserotermicznych przenika rzadko. Z miłkiem wiosennym notowana jest w rzadkim lesie i na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa, a także na rędzinach w Kol. Zółtańce k. Chełma. Częściej natomiast pojawia się na płatach lessowych doliny Huczwy w Dobużku k. Tomaszowa Lub., Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy, Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa i doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Poza tym rośnie w podobnych warunkach w miejscowości Dobre k. Kazimierza. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Stachys recta L. (czyściec prosty). Rozpowszechniony jest niemal we wszystkich zbiorowiskach kserotermicznych z miłkiem wiosennym, lecz tylko w małych ilościach. Wyjątkowo w większej ilości rośnie na płacie w Kol. Rudka k. Chełma. Zbieranie surowca (ziele) tylko w bardzo małych ilościach.

Betonica officinalis L. (bukwica zwyczajna). Została odnotowana jedynie na płacie stepowym w miejscowości Dobre k. Kazimierza i w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa.

Calamintha vulgaris (L.) (czyścica storzyszek). Wapienne i suche podłoże wyraźnie omija i wybiera przeważnie zbiorowiska kserotermiczne na lessach. Występuje tylko w małych ilościach: zbocza doliny Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa i rzeki Wieprz w Tarnogórze k. Izbicy, tereny zboczowe w Świdnikach i Rogowie k. Grabowca, Mięćmierz k. Kazimierza, wszędzie na glebach lessowych. Poza tym sporadycznie na płatach rędziny i ocienionych w Łabuniach k. Zamościa i w Kol. Zółtańce k. Chełma. Zbieranie surowca (ziele) z powodu nikłych ilości jest niewskazane.

Origanum vulgare L. (lebiodka pospolita). Pospolita wszędzie na Wyżynie Lubelskiej w widnych zaroślach, na suchych wzgórzach i po brzegach lasów, zwłaszcza dębowych lub dębowo-sosnowych, jest również stałym składnikiem wszystkich zbiorowisk z miłkiem wiosennym. Dość licznie rośnie na Stawskiej Górze i Kol. Rudka k. Chełma, a także na zboczach słonecznych Białej Góry k. Tomaszowa. Na pozostałych jest rzadsza. Zbieranie surowca (ziele) tylko na miejscach licznego występowania w ograniczonych ilościach.

Plantaginaceae

Plantago lanceolata L. (babka lancetowata). Spotykana jest niemal we wszystkich zbiorowiskach z miłkiem wiosennym, lecz wszędzie w małych ilościach. Omija tylko płyty zbyt suche z odsłaniającym się podłożem kredowym. Zbieranie surowca (liście) dozwolone jest w małych ilościach.

Rubiaceae

Galium verum L. (przytulia właściwa). Jako gatunek (s p.) jest pospolita i rośnie najliczniej z miłkiem wiosennym na glebach lessowych. Jako podgatunek (ssp. *Wirtgenii*, F. Schultz) rośnie nielicznie w rzadkim młodniku sosnowym i na polanie śródleśnej w Łabuniach, na porzuconych kamieniołomach marglowych w Chomęciskach i na wzgórzu kredowym w Kątach oraz w widnych zaroślach w Skierbieszowie k. Zamościa, a także w Świdnikach k. Grabowca, wszędzie na rędzinach kredowych. Z uwagi na rzadki i trudny do odróżnienia podgatunek zbieranie surowca (ziele i kłącza) jest dozwolone tylko na płatach lessowych.

Caprifoliaceae

Viburnum opulus L. (kalina koralowa). Pojawia się wyjątkowo na miejscach ocienionych drzewami i krzewami w młodniku sosnowym w Łabuniach i w rzadkim lesie dębowym w Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca (kora) jest zabronione.

Valerianaceae

Valeriana officinalis L. (koziłek lekarski). Odnotowany został jedynie w kilku zbiorowiskach z młkiem wiosennym: w rzadkim lesie dębowym i na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa oraz na Stawskiej Górze k. Chełma i na tych miejscach tworzy odmianę (var. *angustifolia*). Zbieranie surowca (kłącza) jest zabronione (tylko z uprawy).

Dipsacaceae

Knautia arvensis (L.) Coult. (świerzbica polna). Jest częsta w widnych zaroślach wąwozów lessowych. Zbiorowiska zbyt suche i silnie wapienne omija. Na glebach rędziny rośnie tylko w Kol. Rudka i na Stawskiej Górze k. Chełma, a także na wzgórzu kredowym w Kątach, na kamieniołomach w Chomęciskach i na polanie śródleśnej w Łabuniach k. Zamościa. W warunkach lessowych spotykana jest na płatach zboczowych rzeczki Huczwy w Dobużku k. Tomaszowa Lub., rzeki Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa, rzeki Wieprz w Tarnogórze k. Izbicy i Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. W podobnych warunkach rośnie też w miejscowości Okale k. Kazimierza. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Compositae

Solidago virga-aurea L. (nawłóć pospolita). Na Wyżynie Lubelskiej rozpowszechniona jest bardziej w lessowych wąwozach wśród widnych zarośli, natomiast zbyt suche i kredowe, a nawet lessowe tereny omija. W bardzo małych ilościach rośnie na wzgórzu kredowym i w rzadkim lesie dębowym w Kątach, następnie po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa oraz na polanie śródleśnej w Łabuniach k. Zamościa. W podobnych ilościach rośnie też na płatach lessowych w Okalu k. Kazimierza i na terenach zboczowych doliny Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy oraz doliny Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Helichrysum arenarium (L.) Moench. (kocanka piaskowa). Trafia się tylko pojedynczo na płatach terenów zboczowych rzeczki Huczwy w Dobużku k. Tomaszowa Lub., rzeki Wieprz w Ciechankach k. Puchaczowa i rzeki Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (kwiatostany) mija się z celem.

Achillea millefolium L. (krwawnik pospolity). Pospolity na Wyżynie Lubelskiej, jednakże silnie alkalicznych i suchych gleb unika. Z młkiem wiosennym rośnie pojedynczo w rzadkim lesie dębowym i na polanie śródleśnej w Łabuniach oraz w kamieniołomach marglowych w Chomęciskach k. Zamościa, w Kol. Żółtańce i Rudka k. Chełma, w Białopolu k. Wojsławic, następnie w Czumowie k. Hrubieszowa i w miejscowości Dobre k. Kazimierza oraz w dolinie Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Niekiedy, zwłaszcza na lessach, tworzy odmiany (var. *pannonica* (Sehele) Hayek i var. *collina* (Beck) Vis. Spotyka się je w Rudniku k. Lublina, w Tarnogórze k. Izbicy, w Ciechankach k. Puchaczowa, w Czumowie

k. Hrubieszowa, nad rzeczką Huczwą w Dobużku k. Tomaszowa Lub., a także w Kątach k. Zamościa. Zbieranie surowca (kwiatostany) jest niedozwolone.

Tussilago farfara L. (podbiał pospolity). Choć wapniolubny, to jednak zbiorowisk kserotermicznych zupełnie unika. Pojawia się tylko na płatach z miłkiem wiosennym na Stawskiej Górze k. Chełma i na wzgórzu kredowym w Kątach k. Zamościa.

Senecio jacobea L. (starzec jakubek). Zbyt silnie nasłonecznionych i bogatych w wapń zbiorowisk stepowych unika. Rozwija się lepiej na glebach lessowych. W warunkach wapiennych rośnie tylko sporadycznie: po brzegach lasu w Kol. Dąbrowa, na polanie śródleśnej i w młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa, a także na Stawskiej Górze i na polanie śródleśnej w Wolwinowie oraz na płatach w Kol. Żółtańce i Rudka k. Chełma. W warunkach lessowych na zboczach doliny Huczwy w Dobużku k. Tomaszowa Lub., doliny Wieprza w Tarnogórze k. Izbicy, doliny Bugu w Czumowie k. Hrubieszowa i Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (ziele) jest niewskazane.

Cichorium intybus L. (cykoria podróżnik). Zbyt suche i wapienne podłoże omija. Pojawia się tylko nielicznie: na Białej Górze w Majdanie Górnym oraz w Dobużku nad rzeczką Huczwą k. Tomaszowa Lub., na Stawskiej Górze oraz w Kol. Żółtańce i Rudka k. Chełma, dalej na kamieniołomach marglowych w Chmęciskach i na polanie śródleśnej w Łabuniach k. Zamościa, w Białopolu k. Wojsławic oraz na terenach zboczowych doliny Bugu koło Czumowa w pow. Hrubieszów i rzeki Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Zbieranie surowca (korzenie) niewskazane z powodu nikłego występowania.

Taraxacum officinale Web. (mniszek pospolity). Ta pospolita roślina wyraźnie unika zbiorowisk kserotermicznych. Pojawia się niemal na wszystkich płatach z miłkiem wiosennym, lecz tylko w bardzo małych ilościach. Z powodu nikłych ilości zbieranie surowca (korzenie, ziele) jest niewskazane.

Hieracium pilosella L. (jastrzębiec kosmaczek). Towarzyszy wszystkim prawie zbiorowiskom kserotermicznym z miłkiem wiosennym, lecz tylko w małych ilościach. Wybiera płaty stepowe z głębszym podłożem lessowym, wówczas pojawia się liczniej. Zbieranie surowca (ziele) dozwolone jest tylko na glebach lessowych.

Liliaceae

Allium oleraceum L. (czosnek zielonawy). Jest bardziej typowy dla zbiorowisk kserotermicznych na lessach, choć nie brak go też i na glebach rędzinnych, lecz wszędzie w małych ilościach. Rośnie na zboczach lessowych doliny Wieprza w Ciechankach k. Puchaczowa i w Tarnogórze k. Izbicy, a także doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Z innych rędzinnych terenów notowany jest na stromych zboczach Białej Góry w Majdanie k. Tomaszowa, w Kol. Rudka i Stawska Góra k. Chełma, po brzegach lasu dębowego w Kol. Dąbrowa i na polanie śródleśnej w Łabuniach k. Zamościa. Zbieranie surowca (cebule) jest zabronione.

Lilium martagon L. (lilia złotogłów). Odnotowana została tylko na jednym płacie z miłkiem wiosennym w rzadkim młodniku sosnowym w Łabuniach k. Zamościa. Roślina ustawowo chroniona.

Asparagus officinalis L. (szparag lekarski). Z miłkiem wiosennym rośnie tylko na terenach zboczowych doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina. Jest znany jeszcze z kilku innych stanowisk w okolicach Lublina (Fijałkowski — 1954). W regionie lubelskim powinien podlegać ochronie.

Gramineae

Hierochloë odorata (L.) W a h l b. (turówka wonna). Odnotowana została jedynie z młkiem wiosennym na polanie śródleśnej w Wolwinowie k. Chełma oraz na płacie w Białopolu k. Wojsławic.

Agropyron repens (L.) P. B. (perz właściwy). Zawleczony z pól uprawnych roślinie tylko na płacie z młkiem wiosennym na polanie śródleśnej w Łabuniach k. Zamościa i na zboczowych terenach doliny Bystrzycy w Rudniku k. Lublina.

PIŚMIENNICTWO

1. Fijałkowski D.: *Fragm. Flor. et Geobot. Ann. I, pars 2, 81—93.* Kraków 1954.
2. Fijałkowski D.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B, 9 (1954), 125—215,* Lublin 1956.
3. Fijałkowski D.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio C, 10 (1955), 311—319,* Lublin 1957.
4. Fijałkowski D.: *Fragm. Flor. et Geobot. Ann. III, pars 2, 5—18,* Kraków 1958.
5. Fijałkowski D.: *Fragm. Flor. et Geobot. Ann. V, pars 1, 1—35,* Kraków 1959.
6. Fijałkowski D.: *Chrońmy Przyrodę Ojczystą. 15, 16—19,* Kraków 1959.
7. Fijałkowski D., Izdebski K.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B, 12 (1957), 167—199,* Lublin 1959.
8. Fijałkowski D.: *Fragm. Flor. et Geobot. Ann. VI, pars 3, 261—286,* Kraków 1960.
9. Fijałkowski D.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B, 13 (1958), 147—186,* Lublin 1960.
10. Fijałkowski D.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio C, 16, 49—76,* Lublin 1961.
11. Hempel M.: *P. F. V, Warszawa 1885, 154—159.*
12. Izdebski K., Fijałkowski D.: *Chrońmy Przyrodę Ojczystą, 13, 5—21,* Kraków 1957.
13. Izdebski K.: *Acta Soc. Bot. Polon., 27, 631—648,* Warszawa 1958.
14. Izdebski K.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio C, 13 (1958), 214—230,* Lublin 1959.
15. Izdebski K., Fijałkowski D.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio C, 11 (1956), 508—521,* Lublin 1959.
16. Karo F.: *P. F. III, Warszawa 1883, 292—317.*
17. Koporska H.: *Acta Soc. Bot. Polon., 6, 350—366,* Warszawa 1929.
18. Krotowska T., Piotrowska H., Skuratowicz W.: *Fragm. Flor. et Geobot. Ann. III, pars 1, 21—29,* Kraków 1957.
19. Miłkowska J.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio D, 14, 322—334,* Lublin 1959.
20. Motyka J., Panyecz T.: *Rośliny lecznicze i przemysłowe w Polsce, Książnica Atlas, Lwów—Warszawa 1936, 1—334.*
21. Motyka J.: *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio C, Suppl. 3, 1—400,* Lublin 1947.
22. Nowiński M.: *Rośliny lecznicze flory polskiej, PWN, Poznań 1959, 5—280.*

23. Siemienowa A.: Warszawskija Uniwier. Izwiestija. Nr 5, 1—32, i Nr 6, 1—68, Warszawa 1888.
24. Sławiński W.: Chrońmy Przyrodę Ojczyzną, 5, 37—41, Kraków 1949.
25. Sławiński W.: Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Sectio E, 6 (1951), 327—359, Lublin 1952.
26. Steinbok K.: Spraw. Kom. Fizjograf. 44, Dz. III, 3—42, Kraków 1910.
27. Szafer W.: Szata roślinna Polski, 2, PWN, Warszawa 1953, 144—150.
28. Szafer W.: Kulczyński S., Pawłowski B.: Rośliny polskie, PWN, Warszawa 1953, 1—1020.
29. Wóycicki Z.: Obrazy Roślinności Królestwa Polskiego i Krajów Ościennych. Zesz. 8 (1914—1916) i Zesz. 9 (1914—1917). Roślinność pasma wzgórz Kazimierskich, Wyd. Kasy im. Dr J. Mianowskiego, Warszawa.
30. Zielińska R.: Polskie i łacińskie nazwy krajowych roślin leczniczych, PZWL, Warszawa 1957, 1—61.

Pracę otrzymano 15 XII 1967.

Лекарственные растения в ксеротермических сообществах с горицветом (*Adonis vernalis* L.) Люблинской возвышенности

Резюме

На Люблинской возвышенности среди многих ксеротермических сообществ сохранились некоторые редкие для отечественной флоры степные виды. К этим немногочисленным и реликтовым видам следует отнести горицвет (*Adonis vernalis* L.). Хотя в настоящее время он находится под строгой охраной, но это не предотвращает его истребления. Известная фармакопеальная ценность горицвета постоянно привлекает собирателей лечебных трав, что ведет к его полному истреблению и изменению ландшафта Люблинского воеводства. Целью настоящей работы было выявление по мере возможности всех местообитаний горицвета и других фармакопеальных растений, частота их появления, некоторые данные о среде. В работе даются также указания о их охране.

Были обнаружены 36 земельных участков с горицветом и установлено, что его численность в отдельных местах колеблется в пределах от нескольких до нескольких сот экземпляров. Некоторые, более богатые горицветом участки, по решению организаций по охране природы были защищены путем их загораживания, что способствует быстрой регенерации этого вида, который распространяется и за пределы защитных ограждений.

Следовательно, имеются шансы на спасение этого ценного фармакопеального растения в пределах его естественного ареала и восстановления характерной красоты ландшафта в других местах.

Так как исследования по размещению горицвета на Люблинской возвышенности в основном уже закончены, то проблема охраны этого растения является очень актуальной. Автор считает необходимым создание районного центра, имеющего научно-исследовательский характер. В пользу этого говорят благоприятные условия вокруг двух городских центров — Замостье и Хелм, а также в окрестностях Казимежа на Висле. Задачей этого центра, кроме исследовательской работы был бы также выпуск продукции, забота о естественных местообитаниях горицвета и широкая кампания пропаганды среди местных жителей рентабельности возделывания горицвета вместо нерентабельных хлебных злаков и пропашных культур, особенно на запущенных парах. Осуществление всех этих мероприятий имело бы большое значение для промышленного производства лекарственных трав, а также способствовало бы сохранению редких по красоте ландшафтов на польской земле.

Plantes médicinales dans les agglomérations xérothermiques avec l'adonide de printemps (*Adonis vernalis* L.) sur le Plateau de Lublin

Résumé

Parmi les agglomérations naturelles xérothermiques, sur le plateau de Lublin, on retrouve encore de rares espèces de la flore de steppe, dont l'adonide de printemps (*Adonis vernalis* L.). Bien que mis sous la protection officielle, il est menacé de disparition, car ses valeurs médicinales appréciées en font l'objet très convoité de la part des herboristes, ce qui préluerait à son effacement complet et, par conséquent, au changement du paysage régional. Dans ce travail on tâchera donc de répondre à la question essentielle, à savoir: comment y remédier? Tout d'abord il faudrait localiser les îlots où pourrait pousser encore l'adonide de printemps, ensuite, passer en revue systématique d'autres plantes aux valeurs médicinales, présenter les données concernant le milieu de leur végétation, la fréquence de l'apparition de l'adonide de printemps, enfin, essayer d'indiquer certaines possibilités de protection de ces herbes en danger de l'extermination définitive. Grâce aux recherches faites dans la région de Lublin on a pu constater l'existence d'environ 36 îlots d'adonide de printemps dont chacun comptait un nombre de ces plantes allant de quelques-unes jusqu'aux plusieurs centaines. Certains de ces îlots, étant sous la surveillance de l'État, ont été protégés à l'aide d'une enceinte et, bientôt, il s'est avéré que l'adonide de printemps commençait à s'épanouir en envahissant les terrains voisins. Il s'est donc montré qu'il

y a là, malgré tout, des moyens appropriés et efficaces non seulement pour la sauvegarde de l'adonide de printemps, mais aussi pour la création des cultures spéciales dans d'autres îlots actuellement en caractère de *no man's land*. Comme les études sur la situation de l'adonide de printemps dans la région de Lublin viennent d'être, en principe, achevées, le problème de sa protection et de sa production devient urgent, ainsi que se pose celui de la fondation d'un centre de culture de ces herbes. Justement, les terrains près de Zamość et de Chełm, de même que ceux de Kazimierz sur-Vistule, s'y prêtent parfaitement. Ces centres, à côté des recherches scientifiques, devraient s'occuper de la culture et de la protection de l'adonide de printemps, ce qui aurait une importance capitale pour l'herborisie en général et, aussi, pourrait contribuer à la sauvegarde des rares et belles formes du paysage polonais.

